Mi ktyech kpejkañ juñ yik'oty mi kts'ijbuñ tyi lak ty'añ CH'ol

Empiezo a leer y escribir en mi lengua. Ch'ol

CH'ol • CH'olonbäla

TSololbä ty'añäl yik'oty isujmlel
Vocabulario

MEVyT Indígena Bilingüe

MIBES
MEVyT Indígena Bilingüe con Español como segunda lengua
1

Jk'aba jiñäch: ______________________________

____

Ik'aba klumal jiñäch: ______________________________

____

Ik'aba ijol klumal jiñäch: ______________________________

MEVyT
Modelo
Educación
para la Vida
y el Trabajo

DIRECTORIO
Delfina Gómez Álvarez
Secretaria de Educación Pública

Teresa Guadalupe Reyes Sahagún
Directora General del INEA

Créditos de la presente edición

Coordinación general
Cecilia Orozco López

Coordinación académica
Carmen Díaz González
Elisa Vivas Zúñiga

Autoría
Guillermina Duarte Hernández
Elisa Vivas Zúñiga

Adaptación para la población hablante de la lengua ch'ol
Ezequiel Vázquez Martinez
Nicolás Eusebio Sánchez López
Margarita López Vázquez

Asesoría académica
Lizbet Pacheco Montero

Revisión técnica
Rita Fernández Díaz

Dirección gráfica y cuidado de la edición
Greta Sánchez Muñoz
Adriana Barraza Hernández

Calidad y Seguimiento editorial
Hugo Fernández Alonso

Revisión editorial
Eliseo Brena Becerril
Hugo Fernández Alonso
Victoria Jacquelin Soto Hernández

Diseño y diagramación
Norma Guadalupe García Manzano

Empiezo a leer y escribir en mi lengua. Ch'ol. MIBES 1. Vocabulario. D. R. 2021 © Instituto Nacional para la Educación de los Adultos, INEA. Francisco Márquez 160, Col. Condesa, Alcaldía Cuauhtémoc, Ciudad de México. C. P. 06140.

Esta obra es propiedad intelectual de sus autoras y autores, y los derechos de publicación han sido legalmente transferidos al INEA. Prohibida su reproducción parcial o total por cualquier medio, sin autorización escrita de su legítimo titular de derechos.

ISBN Obra completa, *Modelo de Educación para la Vida y el Trabajo*: 970-23-0274-9
ISBN *MEVyT Indígena Bilingüe con Español como Segunda Lengua:* 970-23-0500-4

Impreso en México

Ity'añob jiñi xmeloñelob

- Ikäjñel jiñi pejka juñ yik'oty ts'ijb tyi lak ty'añ jiñäch kolembä lak majtyañ tsa'bä iyäk'eyoñla jiñi laj kuxtyilel.

- Ikäjñel jiñi juñ muk'äch icha' ak'eñety akuxtyesañ jiñi chukityak a wom amel.

- Jiñi ochel ya'i tyi ipañämilel jiñi pejkajuñ yik'oty jiñi ts'ijbayaj muk'äch iyäk'eñety e'tyijibtyak cha'añ mi mejlel ak'äñ tyi akuxtyilel.

- Säklañ yik'oty achejlel jiñi ibijleltyak tsiji'tyakbä ña'tyi'baläl.

- CHa'añ ma'ñik mi isajtyel jiñi lak ty'añ ch'ol, yomäch mi las säklañ bajche' mi imejlel lak weñ käñtyañ.

- Mi awomtyo a bej käñ majlel, ma'ñik ijili'bal jiñi käñjuñ.

- Yom weñ K'aja acha'añ ke jiñi aty'añ, kulturaj, ña'tyibaläityak yik'oty jiñi aña'tyaxbätyak ñoj ñuk ik'äjñi'baltyak cha'añ akäñoñel.

- Jiñi aty'añ yik'oty kcha'añ laja lajalob kome yik'otyäch jiñi mej lakäl jiñi mulawil.

Ts'itya' ak'ol tyi käñol chuki yom ajlel tyi ili juñ

Ili TSololbä ty'añ yik'oty isujmlel mi ikajel tyi k'äjñel cha'añ mi ikotyañ xpäsjuñ yik'oty xkäñjuñ ya'i tyi junmujch' juñ *Mi ktyech kpejkañ juñ yik'oty mi kts'ijbuñ tyi lak ty'añ. CH'ol.* MIBES1. Ili juñ mi ich'ämtyilel ty'añtyak o junxujty' ty'añ machbä käñbilik o weñ wokol mi ich'ämbeñtyel isujm ya'i tyi ijuñ xkäñjuñ, Juñilel ty'antyak ña'tyibaläl añtyakbä tyi pañumil yik'oty Junpojch juñ päkälbä ña'tyi'baläl. Che' jael yik'oty ili juñ muk'ix iweñ kajel ach'ämbeñ isujm jiñä ty'añ o junxujty' ty'añ.

Jiñä TSololbä ty'añ yik'oty isujmlel melbil bajche' iliyi: Ila tyi ats'ej mi ikajel atyaje' ty'añ o junxujty' ty'añ tsolbil bajche' tsolol itye'el ts'ijb tyi ch'ol weñ i'ik' its'ijbal; ya'ibä tsolol tyi añoj mi ikajel atyajbeñ chuki yom iyäl yik'oty **isujmlel** jiñi ty'añ, che' ja'el mi ikajel atyaj bajche' mi **ik'äñol** jiñi ty'añ.

Jiñä TSololbä ty'añ yik'oty isujmlel tsa' mejli tyi ch'ol jiñi ty'añtyak tsa'bä k'äjñi tyi ts'ijbuñtyel ili junmujch' juñ. Mi kloñ ña'tyañlojoñ cha'añ muk'äch ikajel awäk'eñ ik'äjñi'bal che' woli añope' majlel ts'ijb yik'oty cha'añ mi ikotyañety iyäk'eñety aña'tyañ aña'tyi'bal.

¡Wokolix awälä cha'añ woli aw'äk' ak'äjñi'bal ilaj tyi e'tyel!

¿Bajche' mi ik'äjñel jiñi TSololbä ty'añ yik'oty isujmlel?

Ila tyi tsolbilbä ty'añ yik'oty isujmlel jiñä ty'añtyak tsolbil bajche' tsolol itye'el ty'añ tyi ch'ol, tyi ijunjunts'ijtylel mi imuch'ch'okoñ junp'ej tyañ tyejchembä tyi ityejchi'bal.

TYi junjunmujch'lel ty'añtyak yik'oty tyi itye'el ts'ijb, mi ikajel atyaje' ty'añ añbä tyi ats'ej yik'oty tyi añoj mi ikajel atyaj chuki yom iyäl yik'oty bajche' mi ik'äñol.

Yalo' ty'añ cha'añbä mi isäklañtyel

Isujmel

TSojlib

Isujmlel:
Jiñäch ts'ijbaya mu'bä ibel ts'ijbuñtyel ju'bel tyi jun ik'aba' lak pi'älob, chu'tyakbä añ, iyoñleltyak yik'oty yañtyakbä.

Ik'äñol:
xJabyer tsa' itsol mele ik'aba' imäñoñeltyak mu'bä ikajel ik'äñ cha'añ mi imel iyotyoty.

Che' mi ik'äñol

A/a

albilbä melbal

Isujmlel:
Käñtyesañtyeltyak tyilembä tyi k'äläl lak ñojtye'elob muk'bä itsiktyesa'beñtyelotyak jiñi lak pi'älob tyi lak lumal.

Ik'äñol:
Jiñi oño'ty'añ tsa'bä ktyaja ya'i tyi juñ cha'añbä pejkäñtyel jiñäch junp'ej **albilbä melbal**.

aloñel

Isujmlel:
Aloñeljach o iñik'i ts'ijbuñtyel ba' mi iyäjlel tä'ächbä ñik'i ujtyityak o machbä isujmik aloñel.

Ik'äñol:
Jiñi kwento jiñäch junp'ej bajche' **aloñel**.

amoksisilina

Isujmlel:
Jiñäch ts'ak mu'bä itsäñsabeñ ichäñil ik'am-äjel lak pi'äl che' ma'añik woli ise' lajmel.

Ik'äñol:
xPransisku tyi ijapäj junpijty **amoksisilina** tyi waxäkp'ej orajtyak.

añ ibäl junp'ej

Isujmlel:
Isujmlel bajche' mi yäjlel iyoñel junp'ej mu'bä iñik'i chojñel. Mej iyäjlel tyi kramos, kilokramos yik'oty litrujtyak.

Ik'äñol:
Anke ñoj kolem jiñi ikajajlel, jiñi **ibäl** 600 kramojach iyoñlel.

aprikano

Isujmlel:
Ik'aba' mi iyäk'eñtyel juntyikil lak pi'äl tsa'bä ik'ele pañmil, tyi ajprika.

Ik'äñol:
Jiñi chikunkunya jiñäch junp'ej k'am-äjel tyilembä ya'i baki ch'oyolob jiñi **aprikano**, mach wokolik mi ityoyoñla.

artikulasyontyak

Isujmlel:
Junp'ej artikulasioñ jiñäch itsuyol ibäj tyi cha'p'ej otyi ka'bäl lak bäkeltyak, junp'ej bäkel yik'oty ichijelel o junp'ej bäkel yik'oty ibäkel ejältyak.

Ik'äñol:
Jiñi pixäl jiñäch junp'ej **artikulasyontyak** ñoj ñukbä ik'äjñi'baltyak tyi jiñi ibä'tyalel lak pi'äl.

asilo poliko

Isujmlel:
Jiñäch junp'ej its'äkal bäk'tyaläl mu'bä icha'leñ koltyaya che' woli ikolel lak pi'äl. Weñ yomäch che'

añob icha'añ lak pi'älo'bi, yom mi ik'äñob che' käñtyä'bil icha'añob iyalo'bil jiñi x-ixik.

Ik'äñol:
Jiñi **asilo poliko** mi imejlel tyi tyajtyäl che' mi ik'uxtyäl pimel yik'oty wutye'etyak.

B/b

bajñe ña'tyayaj

Isujmlel:
Mi ityilel tyi ijuñ xkäñjuñ ili e'tyeltyak cha'añ mi kña'tyañ mi woläch jkäñe' majlel ilaj tyi ijujunchajpleltyak ty'añ.
Ik'äñol:
Melbeñ ijak'bal ili e'tyeltyak añbä ila tyi ñaxambä **bajñe ña'tyayaj** ya'i bä añ tyi ijuñ xkäñjuñ.

ba' mi ik'äjñeltyak jiñi ts'itya' ty'añ.

Isujmlel:
Iyorajlel cha'añbä e'tyel baki muk'ix ikäjñel jiñi iyorajlel jalaj mi ik'äjñeltyak jiñi ts'itya' ty'añtyak cha'añbä mi ipejkäñtyel yik'oty cha'añbä ts'ijbayaj.

Ik'äñol:
Xoty ñup'uj **ba' mi ik'äjñeltyak jiñi ts'itya' ty'añ** tsa'bä k'ejli ya'i tyi p'ajl ty'añ.

biyokrapiya

Isujmlel:
Jiñäch junk'ej juñ baki mi its'ijbuñtyel kälel imelbaltyak juntyikil lak pi'äl.

Ik'äñol:
Jiñi **ibiyokrapiyajlel** xPorpiryo liyas mi imejlel atyaje' ya'i tyi ijuñileltyak oño'ty'añ.

boleta

Isujmlel:
Jiñäch junk'ej juñ baki mi its'ibuñtyel oche' ikalipikasyoñ jiñä lak pi'älob che' woliyobtyo tyi k'el juñ majlel.

Ik'äñol:
Jiñä **iboleta** xLupita weñ k'äjkem ikalipikasyoñtyak.

Ch/ch

chajp ty'añ

Isujmlel:
Pejtyelel ijol ty'añtyak o p'ajl ty'añtyak chajpa'bilbä cha'añ mi iñojpel chuki yom käjñel.

Ik'äñol:
Jiñi iliwru xkäñjuñ ya'i tyi junchajp ty'añ ty'oxbil tyi **chänp'ajl ty'añ**.

cha'chajpbä ity'añ

Isujmlel:
Lak pi'äl käñäbä icha'añ cha'chajp ty'añ, mi imejlel iyäl o mi imejlel ich'ämbeñ isujm, ipejkañ tyi juñ yik'oty mi mejlel its'ijbuñ junp'ej tyi icha'p'ejlel jiñi ty'añ.

Ik'äñol:
Jiñi xpäs juñ muk'bä ipäsbeñoñlojoñ juñ, **cha'chajpbä ity'añ:** mi tyi ty'añ tyi lak ty'añ ch'ol yik'oty tyi kaxlañ ty'añ.

cha'añbä iwersajlel lak

Isujmlel:
CHä'bäyesleltyak käyätyakbä icha'añ iwersajlel año'bä ikuxtyäleltyak, che'bä bajche' jiñi asukal, kaxlañ waj yik'oty yañtyakbä.

Ik'äñol:
Jiñi kolembä kamotiyojtyak jiñäch weñ añbä icha'añ isumuklel jiñi **cha'añbä iwersajlel lak.**

Ch'/ch'

ch'ämbeñtyel isujm jiñi albilbä ty'añ

Isujmlel:
Iyorajlel cha'añbä e'tyel baki jiñi xkäñjuñ muk'ix ikäñ chuki woli tyi ajlel che' mi icha'leñob ty'añ yambä lak pi'älob.

Ik'äñol:
CHa'añ mi **ch'ämbeñtyel isujm jiñi albilbä ty'añ** ñuk ik'äjñi'bal mi aweñ ñäch'tyañ tyi xuk'ul jiñi chuki woli iyälo'tyak lak pi'älob.

ch'ämbeñtyel isujm jiñi ts'itya' ty'añ

Isujmlel:
Iyorajlel cha'añbä e'tyel baki jiñi xkäñ juñ k'ajal icha'añ yik'oty mi ikäñ jiñi ña'tyi'balältyak weñ añbä ik'äjñi'baltyak ya'i tyi ts'itya' ty'añ tsa'bä ipejka.

Ik'äñol:
CHa'añ mi imejlel tyi **ch'ämbeñtyel isujm jiñi ts'itya' ty'añ**, yomäch cha'ya, uxya' mi ipejkañ jiñi xkäñ juñ jiñtyo mi ich'a¨mbeñ isujm.

ch'äxbilixbä

Isujmlel:
Meloñel baki mi ich'äxtyäl jiñi lämälbä bälñäk'äl cha'añ mi itsäñsäñtyel ichäñil; che' tsa'ix ujtyi ili meloñel, muk'ix imejlel ijapo' jiñi lak pi'älob.

Ik'äñol:
Jiñi ipixlib ipaty mi iyäl cha'añ jiñi iya'lel ichu' wakax jiñäch junp'ej bälñäk'äl **ch'äxbilixbä**.

E/e

eskimal

Isujmlel:
Lak pi'äl chumulbä ya'i ba' weñ tsäwañ pamiltyak tyi mulawil.

Ik'äñol:
Iyotyoty jiñi **eskimal** tyi mejli yik'oty kolemtyakbä tyuñi ja'.

I/i

ibäl

Isujmlel:
Ip'ajklel junp'ej liwruj mu'bä yäjk'el tyi iñaxañlel jiñi iyopoltyak cha'añ ipäs ibäl che' bajche' junp'ej tsojlib.
Ik'äñol:
Säklañ ijol ty'añ jiñi pejka juñ ya'i tyi itsojlib **ibäl**.

ichäñil k'äm-äjel

Isujmlel:
Ichäñiltyak k'äm-äjel machbä mu'ik imejlel tyi k'ejle peru che' mi ip'ojlel mi iyäk' k'äm-äjeltyak tyi ibäk'tyal lak pi'äl.

Ik'äñol:
Ichäñil k'am-äjel chikunkunya tsa'ix ityik'la ka'bäl mejikañujob.

Ijuñ xkäñjuñ

Isujmlel:
Jiñäch juñ mu'bä ik'äñ xkäñjuñ cha'añ mi iñop pejkajuñ yik'oty cha'añ mi iñop ts'ijb tyi ch'ol ya'i tyi alä e'tyeltyak wä'ibä añtyak tyi imal ili juñ.

Ik'äñol:
Yik'oty **Ijuñ xkäñjuñ** mi kñop pejkajuñ yik'oty ts'ijb tyik ty'añ ch'ol.

Ijuñ xpäsjun cha'chajpbä ity'añ

Isujmlel:
Junwejch juñ baki mi isu'beñtyel xpäsjuñ bajche' mi ikajel ipäs pejkajuñ yik'oty ts'ijbaya tyi ty'añ ch'ol.

Ik'äñol:
Jiñi **ijuñ xpäsjuñ cha'chajpbä ity'añ** mi jk'äñe' cha'añ weñ mik cha'leñ käñtyesayaj.

ijuñilel ts'ak

Isujmlel:
Jiñäch junk'ej juñ mu'bä ik'äñob xts'äkaya cha'añ mi its'ijbuñ jiñä tyik'oñeltyak yombä mi ik'äjñel tyi ityojlel jiñi k'amo'bä lak pi'älob cha'añ mi imejlel tyi lajmel jiñi ik'am-äjelob.

Ik'äñol:
Jiñä **ijuñilel ts'ak** mi iyäl cha'añ yom oñ mik jape' ja'.

iklu

Isujmlel:
Otyoty melbilbä yik'oty kolemtyakbä tyuñi ja' ba' mi ichumtyälob jiñi eskimalob tyi yarajlel tsäñal.

Ik'äñol:
CHa'añ imelol jiñi **iklu** yom weñ ka'bäl añ lak cha'añ jiñi tyuñi ja'.

ikäñol tye'el ts'ijb

Isujmlel:
Iyorajlel cha'ambä e'tyel ya' baki jiñi xkäñjuñ muk'ix ikäñ ikuktyaltyak jiñi itye'el ts'ijb cha'añ mi imejlel ipejkañ tyi imal jiñi xujty'il ty'añtyak yik'oty ts'itya' ty'añtyak.

Ik'äñol:
Ya' tyi **ik'äñol tye'el ts'ijb** tsa' jkäñä jk'äñ jiñi ty'uñulbä itye'el ts'ijb tyi ik'aba' lumalältyak yik'oty tyi ik'aba' lak pi'älob.

ik'aba' mu'bä ik'uxtyäl cha'añ iweñ-isañ lak bä'tyal.

Isujmlel:
Ip'ajklel jiñi ipixlib ipaty junp'ej mu'bä iñik'i chojñel ba' mi yäjlel chuki mi iñik'i ak'tyak cha'añ ibä'tyal juntyikil lak pi'äl.

Ik'äñol:
Ya'i tyi ipaty jiñi bolsaj mi ityajtyäl jiñi aloñeltyak cha'añbä iweñ-isañ lak bä'tyal.

ik'iñilel mi iñox-añ

Isujmlel:
Mi ipäs jiñi kojaxbä k'iñ mi imejlel tyi jajp'el o k'uxtyäl jiñi ts'ak o bälñäk'äl. CHe' tsa'ix ñumi ili tsik jiñi ts'ak o jiñi bälñäk'äl tyajol mach chäñ weñix mi ijap o mi ik'ux jiñi lak pi'älob.

Ik'äñol:
ik'iñilel mi iñox-añ jiñi represku jiñäch tyi itsiklel 1 cha'añbä semptyempre tyi ja'bilel 2018.

ilajiñtyel jiñi ts'itya' ty'añtyak

Isujmlel:
Yorajlel troñel ba' mi ikäjñel ilajaleltyak yik'oty iyäñäleltyak jiñi ts'itya' ty'añtyak mu'bä ik'ejlel tyi p'ajl ty'añ.

Ik'äñol:
Wi'ilixbä meloñel tyi p'ajl ty'añ jiñäch **jiñi ilajiñtyel ts'itya' ty'añtyak**.

ilewil pimel

Isujmlel:
Lew ñumeñ weñbä kome oraj mi ilok'el tyi lak bäk'tyal mi imejlel tyi tyajtyäl tyi ilewiltyak wuty tye' tyi iñich jirasol, tyi ixim, tyi yäxwolañbä wuty tye' jiñi aseytuna ik'aba' yik'oty tyi tyikiñtyakbä iwuty tye'tyak.

Ik'äñol:
CHa'añ mik ch'il jiñi tyumuty mi kajel kts'itya' k'äñ **ilewil pimel**.

llewilel machbä weñ

Isujmlel:
Jiñäch lew mu'bä ityajtyäl tyi bälñäk'äl tyilembä tyi ibäk'tyal alä'k'ältyak yikoty bätye'eltyak mi imejle yoñ-esañ lew tyi lak ch'i'ch'el (joñtyolbä lew). CHe' tyeñe jiñ mi lak jk'uxe'i mi jujp'esañoñlaj yik'oty mi ik'am-esañ lak pusi'k'al.

Ik'äñol:
llewilel machbä weñ mi ityajtyäl che' mi ich'ijleltyak bälñäk'äl.

iña'tyäñtyel bajche' mi imejlel weñbä j ts'ijbaya

Isujmlel:
Iyorajlel cha'añbä e'tyel baki jiñi xkäñjuñ mi iña'tyañ yombä yik'oty chuki yom iyäl che' muk'tyo ikajel its'ijbuñ junp'ej ts'itya' ty'añ.

Ik'äñol:
Mi tsa' jk'ele majlel jiñi **iñä'tyäñtyel bajche' mi imejlel weñbä ts'ijbayaj**, muk'ix mejlel kts'ijbu'beñ junp'ej tyambä su'boñel jiñi xWañita.

ipejkäñtyel ts'itya' ty'añ

Isujmlel:
Iyorajlel cha'añbä e'tyel baki jiñi xkäñjuñ yom mi ipejkañ jiñi juñ tyi weñ xuk'ul cha'añ mi ich'ämbeñ isujm jiñi ty'añ añbä ya'i tyi ts'itya' ty'añ.

Ik'äñol:
CHa'añ mi ach'ämbeñ isujm jiñi ty'añ wolibä apejkäñ yomäch cha'ya uxyaj mi **ipejkäñtyel ts'itya' tyañ**.

ipejkäñtyel xujty'il ty'añtyak

Isujmlel:
Iyorajlel cha'añbä e'tyel baki jiñi xkäñjuñ mi iweñ k'el tyi xuk'ul bajche' mi itsojleltyak jiñi yalo' ty'añtyak cha'añ mi imejlel imel xujty'il ty'añ añbä isujmlel.

Ik'äñol:
TYi **ipejkäñtyel jiñi xujty'il ty'añtyak** jiñi xkäñ juñ muk'ix imejlel ikäñ ñatyi'balältyak ñukbä ik'äjñi'bal tyi junp'ej ts'itya' ty'añ.

ipejkäñtyel yalo' ty'añtyak

Isujmlel:
Iyorajlel cha'añbä e'tyel baki jiñi xkäñjuñ mi iweñ k'el tyi xuk'ul bajche' mi imejleltyak jiñi yalo' ty'añ cha'añ mi ich'ämbeñ isujm jiñi isujmlel.

Ik'äñol:
TYi ñaxambä käñ juñ, che' mi **ipejkäñtyel yalo' ty'añtyak**, jiñi xkäñ juñ muk'ix imejlel ipejkañ ik'aba'.

ipensaliñtye jiñi iña'tyäñtyel yik'oty ibe ñopol jiñi weñbä ty'añlel

Isujmlel:
Iyorajlel cha'añbä e'tyel baki jiñi xkäñjuñ mi iñä'tyañ chuki mach wokolik o chuki wokol tsa' iyu'bi ya'i tyi iñojpel jiñi weñbä ty'añlel cha'añ muk'ix imejlel iñusañ kälel.

Ik'äñol:
Jiñi iweñ ña'tyäñtyel jiñi weñbä ty'añlel yik'oty bajche' mik cha'leñ ty'añ jiñäch wi'ilixbä iyorajlel e'tyel cha'añ **ipensaliñtye jiñi iña'tyäñtyel yik'oty ibe ñojpel jiñi weñbä ty'añlel**.

ipixlib ipaty

Isujmlel:
Jiñäch ch'och'okbä juñ pä'k'älbä mi ich'ämtyilel tyi ipaty chu'bä-añtyak cha'añ mi isu'b ik'aba', chuki mi ich'ämtylel yik'oty yañtyakbä ty'añ yombä mi iña'tyañ lak pi'äl che' mu'tyo ikajel imäñe'.

Ik'äñol:
Jiñä **ipixli'b ipaty** mi ich'ämtyilel ik'aba' iya'lel ichu' wakax.

itsajleltyak

Isujmlel:
Iyoñlel wersajlel mu'bä yäk' junp'ej uch'eläl tyi ibä'tyal lak pi'älob.

Ik'äñol:
Jiñi represko käläxix **itsajleltyak**.

its'ijbuñtyel ty'añtyak

Isujmlel:
Iyorajlel cha'añbä e'tyel baki jiñi xkäñ juñ muk'ix ikäñ jiñi itsojlib jiñi itye'eltyak ts'ijb ya'i tyi yalo' ty'añtyak cha'añ mi imejlel its'ijbuñ.

Ik'äñol:
Ya'i tyi **its'ijbuñtyel ty'añtyak** tsa' jkäñä ktsol jiñi ts'äkälbä ik'aba' kalo'bilob.

itsiklel ijuñilel e'tyel

Isujmlel:
Juñ mu'bä iyäk' tyi käñol juntyikil lak pi'äl tsa'bä iñopo junp'ej e'tyel yik'oty muk'ix ibajañ mele' tyi ibajñelil tsa'bä ikäñä. Mi ibajan ch'ämtyilelkojachbä itsiklel yik'oty ma'añik mi iyäk'eñtyel yambä lak pi'äl.

Ik'äñol:
Itsiklel ijuñilel iye'tyel jiñi xts'äkaya jiñäch: 0810347.

its'äkaltyak lak bäk'tyal

Isujmlel:
CHu'bä-añtyak muk'bä ikäñtyañ ik'ok'lel jiñi lak bäk'tyal.

Ik'äñol:
Jiñi **its'äkaltyak lak bäk'tyal** mi ityajtyäl tyi bälñäk'ältyak.

its'äkaltyak lak ch'ich'al japbilbätyak

Isujmlel:
TS'ak ja'bä cha'añbä iweñ-isañ lak bä'tyal.

Ik'äñol:
CHe'ñak tyi ityaja ja'tya' jiñi kalo'bil tyi yäk'eyob **its'äkaltyak lak ch'ich'al japbilbätyak** ya'i tyi yotyotylel ts'äkayaj.

its'ijbuñtyel itye'el ts'ijbtyak

Isujmlel:
Iyorajlel cha'añbä e'tyel baki jiñi xkäñ juñ muk'ix ilu' käñ ikuktyaltyak jiñi itye'el ts'ijb cha'añ mi imejlel its'ijbuñ tyi imal xujty'il ty'añtyak yik'oty ts'itya' ty'añtyak.

Ik'äñol:
Jiñi **its'ijbuñtyel itye'eltyak** ts'ijb tsa' ikoltyayoñ jk'äñ jiñi yombä jk'äñtyak cha'añ mik ts'ijbuñ jiñi jk'aba'.

its'ijbuñtyel ixujty'il ty'añtyak

Isujmlel:
Iyorajlel cha'añbä e'tyel baki jiñi xkäñjuñ yom mi its'ijbuñ junp'ej xujty'il ty'añ cha'añ mi itsiktyesañ iña'tyi'bal.

Ik'äñol:
Ya'i tyi **its'ijbuñtyel jiñi xujty'il ty'añtyak** jiñi xkäñjuñob mi itsiktyesañob ts'äkältyakbä iña'tyi'balob.

its'ijbuñtyel jiñi ts'itya' ty'añ

Isujmlel:
Iyorajlel cha'añbä e'tyel baki jiñi xkäñjuñ mi icha' ts'ijbuñ o mi its'ijbuñ jiñi ty'añ yombä cha'añ mi imejlel imel junp'ej ts'itya' ty'añ.

Ik'äñol:
Jiñi its'ijbuñtyel ts'itya' ty'añ mi iyäk'eñ isub jiñi xkäñjuñ chukijach wersa yom mi iyäjlel.

itye'el ts'ijbtyak añbä iyuk'el

Isujmlel:
Itye'el ts'ijbtyak añbä tyi tsol ts'ijb icha'añbä lak ty'añ ch'ol, che' mi iñuts ibäj yik'oty jiñi konsonantetyak mi imejlel tyi sujbel ña'tyi'balältyak.

Ik'äñol:
Chuki ñaxañ mi kajel ak'el ya'i tyi ijuñ jiñi xkäñjuñ jiñäch **itye'el ts'ijbtyak añbä iyuk'el** tyi aty'añ ch'ol.

iwersajlel jiñi ts'ijbayaj

Isujmlel:
Yorajlel cha'añbä e'tyel ba' mi ikäjñel baki wersaj yom mi its'ijbuñtyel junp'ej ts'itya' ty'añ.

Ik'äñol:
Jiñi iyorajlel troñel ik'a'ba'bä "**iwersajleltyak ts'ijb**" mi yäk'eñoñla lak ña'tyañ ik'äjñi'bal jiñi ts'itya' ty'añtyak mejbä lak ts'ijbuñ tyi jujunp'ej k'iñ.

iwersa pejkäñtyel juñ

Isujmlel:
Yorajlel cha'añbä e'tyel ba' mi ikäjñel baki wersa yom mi ipejkäñtyel junp'ej ts'itya' ty'añ.

Ik'äñol:
Jiñi iyorajlel cha'añbä troñel ik'a'ba'bä "**iwersajleltyak jiñi pejka juñ**" mi yäk' tyi ña'tyäñtyel chuki ik'äjñi'bal jiñi ts'itya' ty'añtyak mu'bä ipejkäñtyel tyi jujunp'ej k'iñ.

iwersajleltyak ty'añilel

Isujmlel:
Yorajlel cha'añbä troñel ba' mi ikäjñel baki wersa yom mi lak cha'leñ ty'añ.

Ik'äñol:
Jiñi iyorajlel cha'añbä troñel ik'a'ba'bä "**iwersajlel jiñi ty'añ tyi pejkajbäj**" mi yäk'eñ iña'tyañ jiñi xkäñ juñ baki wersa yom mi icha'leñ ty'añ tyi ch'ol.

iyilajlel jiñi ts'itya' ty'añ

Isujmlel:
Iyorajlel jiñi troñel mu'bä iyäk'eñ ikäñ jiñi xkäñ juñ ip'ajkleltyak, ty'añältyak yik'oty its'ijbuñtyel junp'ej ts'itya' ty'añ.

Ik'äñol:
Käñä ya'i tyi ijuñ xkäñ juñ **iyilajlel jiñi ts'itya' ty'añ** ta'ixbä apejkä.

iyopol

Isujmlel:
Yom iyäl cha'añ jiñäch ijunwejleltyak iwuty jiñi iyopol juñ tyi imal junwejch liwru. Mi ikäjñel ya'i tyi tsik muk'bä mejlel iyäk'ob tyi iye'bal (tyi iyojlil o tyi iñoj) ya'i tyi jujunwejchlel iyopol.

Ik'äñol:
Jiñi kwentu awombä apejkañ mi atyaj ya'i tyi **iyopol** 16.

Iyorajleltyak e'tyel

Isujmlel:
Meloñeltyak muk'bä kajel imelob jiñi lak pi'älob cha'añ mi ikäjñel jiñi junmujch' juñ yik'oty ikoltyayaj juñtyikil xpäsjuñ cha'chajpbä ity'añ.

Ik'äñol:
TYi imal ijuñ jiñi xkäñjuñ añ 9 **iyorajleltyak cha'añbä e'tyel** cha'añ jiñi pejkajuñ.

J/j

jojch'el

Isujmlel:
TS'äk muk'bä iyotsañtyel tyi lak bäk'tyal cha'añ ma'ñik mi ityajoñla k'am-äjeltyak.

Ik'äñol:
TYi iyorajlel ts'äñal jiñi alo'ob yik'oty tatuchälob yomäch mi **ijojch'elob** cha'añ jiñi tsätsbä sijmal.

Junmuk'leltyak yorajlel e'tyel

Isujmlel:
Meloñeltyak muk'bä kajel imelob jiñi lak pi'älob cha'añ mi ikäjñel jiñi junmujch' juñ yik'oty ikoltyayaj juñtyikil xpäsjuñ cha'chajpbä ity'añ.

Ik'äñol:
TYi imal ijuñ jiñi xkäñjuñ añ 9 **iyorajleltyak cha'añbä e'tyel** cha'añ jiñi pejkajuñ.

junpojch juñ päkälbä ña'tyi'baläl

Isujmlel:
Junk'ej kolembä juñ mu'bä ich'ämtyilel ts'ijbu'bilbä ts'itya' ty'añ yik'oty ejtyalältyak mu'bä ityilel tyi ijuñ xkäñjuñ.

Ik'äñol:
Pejkañ jiñi kolem wech juñ ya'i tyi **junpojch juñ päkälbä ña'tyi'baläl** cha'añ ñumeñ weñ mi ak'ele'.

juñ ba' mi iyäl mi ta'ix lu' k'ejlij iña'tyiñtyi

Isujmlel:
Jiñäch junk'ej juñ mu'bä ich'ämtyilel tyiiyujtyi'bal ijuñ xkäñjuñ baki mi its'ibuñ jiñi xpäsjuñ chukityak tsa' ikäñä tyi jujunchajptyak ty'añ.

Ik'äñol:
Jiñi **juñ ba' mi iyäl mi ta'ix lu' k'ejlij iña'tyäñtyi** ñaxañ mi iyäjk'el che' mu'tyo ikajel tyi tyejchel jiñi kojaxbä bajañ ña'tyayaj.

juñ cha'añbä k'ajtyiyaj

Isujmlel:
Junk'ej ts'ijbu'bilbä juñ baki mi imejlel ik'ajtyiñtyel mi añ chuki yom lak pi'älob tyi ityojle yañbä lak pi'äl.

Ik'äñol:
Jiñi lak pi'älob tyi chumtyäl mi ikajel ipirmajiñob junk'ej **juñ cha'añbä k'ajtyiyaj** mi ikajel ik'ajtyiñob ikoltyäñtyel tyi jolumal.

juñ cha'añbä pejkäñtyel

Isujmlel:
Jiñäch junk'ej juñ mu'bä ich'ämtyilel ka'bäl ts'itya' ty'añtyak yombä mi ipejkañ jiñi xkäñjuñ.

Ik'äñol:
Ya'i tyi **juñ cha'añbä pejkäñtyel** mi ich'ämtyilel ts'itya' ty'añ ik'aba'bä "Bajche' mi imel ibäj jiñi ty'oxja' yik'oty ijuñilel ba' mi iyäl bajche' mi chajpäñtyel bälñäk'äl".

juñ komo melbilbä

Isujmlel:
Jiñäch ts'itya' ty'añ mu'bä its'ijbuñtyel dche' woli iyujtyel tyempabäj cha'añ ma'añik mi iñajäyel jiñä ty'añtyak wolibä ikomo ña'tyäñtyel majlel, cha'añ che' tyi iyujtyi'bal ili tyempabä mi ikomo ña'tyäñob jiñi lak pi'älob tsa'bä k'otyiyob tyi tyempabäj bajche' mi ikajelob tyi kälel tyi ipejtyelelob.

Ik'äñol:
TSa'bä komo ña'tyäñtyi cha'añ mi ityejchel tyi mejlel iyotylel ch'ujtyesayaj ilaj tyi lak klumal tsa' ts'ijbuñtyi kälel ya'i tyi **juñ komo melbilbä.**

K/k

kalsyo

Isujmlel:
Ichä'bäyeslel bajche'tyak melbil lak bäkeltyak yik'oty ibäkel lak kejtyak.

Ik'äñol:
Jiñi **kalsyo** mi yäk' jiñi ya'lel ichu' wakax mu'bä lak jape'.

kolem wejch juñ

Isujmlel:
Jiñäch ts'itya' ty'añ ts'ijbu'bilbä tyi junwejch kolembä juñ baki mi imejlel tyi sujbel chuki la kom lak su'b, mi ik'äjñel xujty'il ty'añ weñ ch'och'okachbä, mi iyäk'eñtyel its'ijbal weñ ity'ojolbä yik'oty mi iyotsañtyel ejtyalältyak.

Ik'äñol:
Jiñä **kolem wejch juñ** mi iyäle' cha'añ ik'uxtyäl iwuty tye'tyak yik'oty pimeltyak mi ik'ok'tyesañoñlaj.

konsonante

Isujmlel:
Itye'el ts'ijbtyak añbä tyi tsol ts'ijb icha'añbä lak ty'añ ch'ol, che' mi iñuts ibäj yik'oty jiñi Itye'el ts'ijbtyak añbä iyuk'el mi imejlel tyi tsiktyesañtyel ña'tyi'balältyak.

Ik'äñol:
Ya'i tyi ijuñ jiñi xkäñ juñ mi kajel ak'el jiñi **konsonante** "k".

kwentu

Isujmlel:
TS'itya' ty'añ muk'bä iyäjlel o muk'bä its'ijbuñtyel, mach isujmik jiñi chuki mi ich'ämtyilel tyi ibäl.

Ik'äñol:
Mi kajel lak pejkañ jiñi **kwentu** "X-uch yik'oty jiñi k'ajk".

känbilixbä ty'äñältyak

Isujmlel:
Jiñäch jiñi ty'añ ilu' käñäyo'ixbä pejtyelel lak pi'älob.

Ik'äñol:
"Jiñi x-uk'el lak ña'" jiñäch junp'ej leyentaj weñ **käñbilixbä tyañältyak**.

L/l

lewilel lak ch'ich' el

Isujmlel:
Lewilel añbä icha'añ jiñi uch'eltyak yik'oty tyi ich'ich'al lak pi'älob. Käläxixki mi ik'uxtyäl jiñi weñ sumukbä uch'eltyak machbä uts'aty ilewil mej iweñ ch'ämtyälel k'am-äjeltyak.

Ik'äñol:
Ityumutyleltyak jiñi xña'muty yik'oty jiñi lew jiñäch ba' mi iñoj p'ojle majlel **ilewilel lak ch'ich'al**.

leyenta

Isujmlel:
Aloñel weñ käñälixbä muk'bä iyäjlel majlel tyi jujunlajm xkolelob yik'oty cha'añ mi its'iktyesañtyel jiñi oño'ty'añ tsa'bä ujtyi tyi junp'ej lumaläl.

Ik'äñol:
TYi ik'añ wälej mi kajel kpejka'beñ kalo'bilob jiñi **leyenta** icha'añbä *Tepozteco*.

N/n

nowelaj

Isujmlel:
TS'itya' ty'añ ka'bälbä iyopolel ba' mi yäjlel ujtyeltyak yik'oty meloñeltyak anjachbä iyorajlel yik'oty iyajñi'bäl machbä isujmleliktyak.

Ik'äñol:
xPeru' Páramo jiñäch junp'ej **nowelaj** mejikanajbä ta'ixbä weñ k'axtyisäñtyi tyi junk'ajl ty'añältyak.

Ñ/ñ

ñaxañ ña'tyäñtyel mu'bä ikaja apejkañ

Isujmlel:
Jumuk'lel e'tyel ya'i baki jiñi xkäñjuñ mi ikajel ichajpañ ts'itya' ty'añ mu'bä ipejkañtyel tyi käñol ejtyaläl, ikolemlel itye'el ts'ijb, yik'oty its'ijbal cha'añ mi iña'tyäñtyel jiñi ibäl.

Ik'äñol:
Jiñi **iñaxañ ña'tyäñtyel mu'bä ikaja apejkañ** mi iyäk'eñ iña'tyañ lak pi'älob chuki yom iyäl junp'ej ts'itya'ty'añ.

P/p

pabula

Isujmlel:
TS'itya' ty'añ muk'bä iyujtyel yik'oty junp'ej tyik'oñel o käñtyesañtyel baki mi iyäk'eñob iñä'tyañ jiñi lak pi'älob mi weñ o mach weñ jiñi imelbalobtyak.

Ik'äñol:
Jiñi lak tyaty xManuel tsa' itsiktyesa junp'ej **pabulaj** muk'bä iyäl cha'añ weñ ñuk ik'äjñi'bal mi laj käñtyañ jiñi chuki añtyak tyi pañumil.

proteynajtyak

Isujmlel:
Ixajbtyak nukbä ik'äjñi'bal icha'añ lak bäk'tyal; mi ip'ol ikoltyañtyel lak bäk'tyal cha'añ ma'ñik mi ityajoñla k'amäjel yik'oty cha'añ mi iyäk'eñoñla lak p'ätyälel.

Ik'äñol:
Jiñi **iproteynaleltyak** jiñi iya'lel ichu' wakax mi ikoltyañ jiñi alo'ob cha'añ weñ chañ yik'oty weñ p'ätyal mi ikolelob.

päkä'juñ

Isujmlel:
Jiñäch ts'itya' ty'añ päkbilbä tyi iyojlil junk'ej juñ. Mi ich'ämtyilel ty'añ machbä wokolik tyi ch'ämbeñtyel isujm yik'oty añ tyajol mi ich'ämtyilel ejtyalältyak.

Ik'äñol:
Jiñi **päkä'juñ** baki mi iyäl tyojbä ty'añ icha'añob lak pi'älob ñoj wiñiko'bä mi ich'ämtyilel weñ ñukbä ik'äjñi'bal ty'añ.

P'/p'

p'ajl ty'añ

Isujmlel:
Jiñäch jujunp'ej ity'oxlib chajp ty'añ añbä tyi junwejch iliwru jiñi xkäñjuñ. Mi ich'ämtyilel meloñeltyak cha'añ mi iñojpel jiñi pejkajuñ yik'oty jiñi ts'ijbaya.

Ik'äñol:
Ya'i tyi **uxp'ajl ty'añ** mi ik'ejlel jiñi ts'iñtyälbä su'boñel.

R/r

relatuj

Isujmlel:
Junp'ej aloñel ba' weñ mi yäjlel junp'ej oño'ty'añ o chuki mi yujtyeltyak.

Ik'äñol:
xLauraj tyi ipejkä junp'ej **relatuj** tyi ityojlel inlepenlecia cha'añ mejikuj.

S/s

SIDA

Isujmlel:
Iyejtyal bajche mi imejlel tyi ajlel jiñi *Síndrome de Inmunodeficiencia Adquirida*. Jiñäch ka'bäl k'am-äjeltyak añbä icha'añ jiñi lak pi'älob ano'bä icha'añ jiñi ichäñil k'amäjel VIH tsa'ixbä weñ p'ojli yik'otyob.

Ik'äñol:
Ya'i tyi iyotylel ts'äkäñtyel añbä tyi klumal tsa' iyäk'äyob junp'ej ty'añ tyi ityojlel chukityak mi imejlel tyi melol cha'añ ma'ñik mi ityojyel jiñi ***SIDA***.

sink

Isujmlel:
Mineral yomächbä añ tyi lak bäk'tyal, mi ikoltyañ imel iye'tyel jiñi lak sikojk, wuty, lejlej, yolmal, yik'oty laj kuchi'tyuñtyak; che' ja'el mi its'äkañ tyi oraj jiñi lojwelältyak, yik'oty mi ip'olbeñ iya'lel ip'ojlelob jiñi wiñikob.

Ik'äñol:
Jiñi **sink** ñuk ik'äjñi'bal cha'añ ik'oklel jiñi lejleltyak.

su'boñel

Isujmlel:
TS'itya' ty'añ mu'bä isäklañ itsiktyesañ junp'ej ty'añ añbä ik'äjñi'bal icha'añob junmujch' lak pi'älob.

Ik'äñol:
Jiñä lirektor tyi iskwelaj tsa' ipäk'äj junk'ej **su'boñel** cha'añ ma'añik mi ikajelob tyi e'tyel.

TS/ts

tsiji'bä ña'tyayaj

Isujmlel:
Iyorajlel cha'añbä e'tyel ya' baki jiñi xkäñjuñ mi ich'äm ikoltyañtyel mu'bä iyäk'eñ iweñ chajpañ jiñi chuki yom isub.

Ik'äñol:
Bajche' yom mi käl majlel iyijlajlel juntyikil lak pi'äl tsa' jkäñä kts'ijbuñ che' tsa' kch'ämbe isujm jiñi **tsiji'bä ña'tyayaj** muk'bä ityilel ya'i tyi ijuñ xkäñjuñ.

tsojlib

Isujmlel:
Jiñäch ts'ijbaya mu'bä ibel ts'ijbuñtyel ju'bel tyi jun ik'aba' lak pi'älob, chu'tyakbä añ, iyoñleltyak yik'oty yantyakbä.

Ik'äñol:
xJabyer tsa' Imele junp'ej **tsojlib** ba' tsa' itsijbuj ik'aba' imäñoñeltyak mu'bä ikajel ik'äñ cha'añ mi imel iyotyoty.

tsol ts'ijb

Isujmlel:
Juntsojl itye'el ts'ijb muk'bä ik'äjñel cha'añ mi ipejkäñtyel yik'oty mi its'ijbuñtyel junchajp ty'añ.

Ik'äñol:
Mik cha'leñ pejkajuñ yik'oty muk'oñ tyi ts'ijb yik'oty jiñi **tsol ts'ijb** añbä tyik ty'añ ch'ol.

tsololbä ty'añäl yik'oty isujmlel

Isujmlel:
Jiñäch junk'ej juñ mu'bä imuch'kiñ yik'oty mi isu'b isujmlel jiñi yalo' ty'añtyak.

Ik'äñol:
Mi ikajel kchajpañ **tsololbä ty'añäl yik'oty isujmlel** che' ma'añik mikña'tya'beñ isujmlel junp'ej ty'añ.

TS'/ts'

ts'ak its'äkabä sity'

Isujmlel:
TS'ak mu'bä its'äkañ k'uxeläl, jiñi sity' yik'oty jiñi k'ajk mu'bä yäk' junp'ej k'am-äjel.

Ik'äñol:
Japä junpijty jiñi **ts'ak its'äkabä sity'**.

ts'iñtyälbä su'boñel

Isujmlel:
TS'itya' ty'añ ba' mi its'ijbu'beñtyel kälel junp'ej ty'añ yambä lak pi'äl.

Ik'äñol:
Mi kajel jkäybeñ kälel **ts'iñtyälbä su'boñel** jiñi xMarkarita cha'añ mi imäñ ibäl lak ñäk'.

TY/ty

tyambä su'boñel

Isujmlel:
Jiñäch ts'itya' ty'añ mu'bä its'ijbu'beñtyel juntyikil lak pi'äl ñajtybä añ, cha'añ mi isu'beñtyel junp'ej ty'añ tsa'bä ujtyi tyi lum.

Ik'äñol:
Mi ikajel kts'ijbu'beñ junk'ej **tyambä su'boñel** kerañ xBeatris.

tyikiñ wuty-tye'

Isujmlel:
Uch'eläl mu'bä tyi kotyayaj cha'añ weñ mi ich'äme' lak ñäk' iba' mi iñoj tyajtyäl yä'äch tyi jiñi bäk'tyak, wuty tye'tyak yik'oty tyi pimeltyak. Mi ik'uxtyäl cha'añ ma'añ mi ityajoñla k'am-äjel che'bä bajche iyasukleltyak lak ch'ich'al, jujp'eñal yik'oty jiñi xi'baj wolpasel tyi lak bä'tyal.

Ik'äñol:
Jiñi ipaty **tyikiñ wuty-tye'** jiñäch ñoj añbä icha'añ jiñi uch'el mu'bä ikotyañ lak ñäk'.

U/u

uxpäjkbä juñ

Isujmlel:
TS'itya' ty'añ añbä chuki mi isub päkbil tyi uxpäjk. Mi ichämtyilel ipaty yik'oty mi iyäk' tyi käñol jiñi ty'añ yik'oty ejtyaläItyak tyi' jujunpäjklel. Its'ejtyäkleltyak ty'añ.

Ik'äñol:
Jiñi xts'äkaya tsa' imajtyañ ak'eyoñ **uxpäjkbä juñ** baki mi ich'ämtyilel ty'añ cha'añ sika.

V/v

VIH

Isujmlel:
Ichäñil k'äm-äjel muk'bä ityoy jiñi lak bäk'tyal, mi ilu' jem-eñ majlel jiñi iye'tyeltyak chukityak añ tyi lak malil cha'añbä mañik mi loñ tyajoñla k'am-äjel. Mi imejlel tyi tyojyel che' añ majki

mi lak pi'leñ imañik mi laj käñtyañ lak bäj, che' mi la kotsabentyel ch'ich' tyi lak bäk'tyal añixbä icha'añ jiñi k'am-äjel, che' käñtya'bil icha'añ iyalo'bil jiñi x-ixik, che' mi iyilañ pañumil jiñi aläl yik'oty che' mi its'ujts'uñ ichu' mi ityoy ja'el k'äm-äjel mi añix icha'añ jiñi iña'.

Ik'äñol:
Mi jkäñtyañ jiñi jk'ok'lel yik'oty icha'añ jiñi kpi'äl cha'añ ma'ñik mi ityoyoñlo jiñi ***VIH***.

W/w

wejch juñ su'boñel

Isujmlel:
Jiñäch machbä tyamik ts'ijbaya, mu'bä imejlel yik'oty kolembä itye'el ts'ijb, cha'añ mi iyäjk'el baki mi ityajtyäl tyi k'ejlel cha'añ mi isujbel o mi iyäjlel chuki la kom lak su'b.

Ik'äñol:
Jiñä **wejch jun su'boñel** mi iyäl:
¡CH'ämä majlel meru ya'lel ichu' wakax tyilembä tyi ranchu!

X/x

xch'ämjuñ

Isujmlel:
Ik'aba mi iyäk'eñtyel tyi juñ jiñi ts'itya' ty'añ ba' mi iyäl majki mi ich'äme' o mi' ichokbeñtyel majlel jiñi juñ.

Ik'äñol:
Jiñä **xch'ämjuñ** icha'añbä ili tyambä su'boñel jiñäch xJose Sañches.

xk'axtyesa ty'añ tyi yambä ty'añ.

Isujmlel:
Lak pi'äl muk'bä its'ijbuñ k'axel junp'ej ts'itya' ty'añ tyi yambä ty'añ.

Ik'äñol:
TYi iyujtyi'bal jujunp'ej ts'itya' ty'añ añbä ya'i tyi juñ cha'añbä pejkäñtyel mi ityilel ik'aba' jiñi **xk'axtyesa ty'añ tyi yambä ty'añ**.

xmeloñel

Isujmlel:
Lak pi'äl muk'bä imel junp'ej ts'itya' ty'añ.

Ik'äñol:
xBenjamin Konsales jiñäch **xmeloñel** tsa'bä imele jiñi ts'itya' ty'añ "Jiñi xletyojo'bä tye'".

xmoty ty'añ

Isujmlel:
Lak pi'äl muk'bä iloty aloñeltyak o ts'itya' ty'añtyak icha'añbä yaño'bä lak pi'älob cha'añ mi ityempañ tyi junwejch liwru.

Ik'äñol:
xWañ jiñäch **xmoty ty'añ** muk'bä ityempañ ts'itya' ty'añtyak ts'ijbu'bilo'bä icha'añ ip'eñelob.

xñusaj ty'añ iña'tyabä

Isujmlel:
Jiñäch lak pi'äl mu'bä ipuke' ty'añ che' añ chuki weñ ñukbä ik'äjñi'bal mi iyujtyel.

Ik'äñol:
Jiñä xMariya tsa' su'beñtyi iyoño'ty'añlel ilumal. Jiñi **xñusaj ty'añ tsa'bä** isu'be jiñäch lak tyaty xJose Martiñes.

xts'ijbajuñ

Isujmlel:
Jiñäch lak pi'äl mu'bä its'ijbuñ juñ yik'oty mi ichokbeñ majlel juntyikil lak pi'äl anbä tyi yambä lum.

Ik'äñol:
Jiñi xCHus tsa' chokbeñtyi k'otyel junk'ej tyambä su'boñel. Jiñi **xts'ijbajuñ** jiñäch ikumpare xPeru'.

Y/y

yerru

Isujmlel:
TS'ak añbä tyi uch'elältyak yik'oty tyi ibäk'tyal lak pi'älob. Ñoj añäch ik'äjñi'bal cha'añ ibe p'ojl majlel ch'ich'äl yik'oty cha'añ ma'añ k'am-añlel.

Ik'äñol:
Jiñi yäjyäx pimeltyak yik'oty jiñi lentejaj mu'bä lajk'ux mi iweñ yäk' jiñi **yerru** cha'añ lak bä'tyal.

yeslel

Isujmlel:
Iyilajleltyak ibäj jiñi wiñik yik'oty x-ixik bajche' mach lajalob.

Ik'äñol:
Mi kaja kmajlel tyi xts'äkayaj cha'añ mi isu'beñoñ **yeslel** jiñi kch'ok aläl.

yilalel

Isujmlel:
Iyälol tyi weñ xuk'ul cha'añ ikäñol bajche' yilaltyak juntyikil lak pi'äl, junp'ej ajñi'bäl, junp'ej aläk'äl o junp'ej chä'bäyes. Mej iyäjleljach o mejits'ijbuñtyel tyi junp'ej juñ.

Ik'äñol:
Ta'ix lak lu' ñäch'tyä bajche' tyi yälä **yilalel** ilumal jiñi xMartiñ.

En este material encontrarás un listado de palabras que te ayudará a comprender lo que dicen los libros. También hallarás otras palabras con significados iguales pero que se dicen de diferente manera. Por eso, te invitamos a consultar frecuentemente este vocabulario.

Tyi ili Chä'bäyes, mi kaja atyaj ty'añältyak mu'bä ikotyañety aña'tyañ chuki mi yältyak jiñi juñ. Mi kaka atraj je'e yañtyakbä ty'añäl lajalbä isujmlel imachbä lajal mi iyäjlel. Jiñcha'añ mi su'beñetyloñ mi achäkä k'el ili TSololbä ty'añäl yik'oty isujmlel.

GOBIERNO DE MÉXICO | EDUCACIÓN SECRETARÍA DE EDUCACIÓN PÚBLICA | INSTITUTO NACIONAL PARA LA EDUCACIÓN DE LOS ADULTOS

DISTRIBUCIÓN GRATUITA
MAJTYAÑ PUJKEL

Este programa es público, ajeno a cualquier partido político. Queda prohibido su uso para fines distintos a los establecidos en el programa.